

סדר הסליחות מסודר ברוב המנהגים, לרבות מנהג צרפת הקדום, באמצע הפיסקא "או"א מחול לעונותינו", לאחר המלים "לפני ה' תטהרו"; במנהגי אשכנז אומרים אותו לפני הפיסקא הנ"ל, ובתפלת מוסף הוא משתלב לתוך סדר עבודת יום הכפורים.

עבודה

אמירת 'עבודת היום' בתפלת מוסף, כלומר תיאור עבודת כהן גדול בבית המקדש ביום הכפורים, היתה נהוגה כבר בימי התלמוד¹, ומסתמא צירפו ואמרו ממה ששנוי במשנה. בימי הגאונים ראו בסיפור זה חובת היום², וסדר זה נשאר לדורות. מסביב לסיפור הפשוט של העבודות, "הוידויין וההזאות" הנזכרים בסדורי הגאונים גולדה ספרות שלמה של יצירות פיוטיות שנשמרו לנו במנהגים השונים או בקטעי גניזה. תולדות ספרות זו נכתבו ע"י אלכוגן³, שפרסם ג"כ מספר די גדול של פיוטי עבודה שלא היו ידועים לנו.

סדר העבודה העתיק ביותר שבידינו, המתחיל "שבעת ימים"⁴, אינו עדיין בצורת פיוט. המחבר עלום השם שומר בעיקר על נוסח המשנה, ורק לעתים הוא מוסיף חומר מתוך התוספתא, ספרא או מסכת תמיד. ייתכן שסדר זה הוא הנוסח שנרמז בתלמוד, מ"מ הוא היה עוד בשימוש בתקופת הגאונים⁵. ברם בתקופה די קדומה גברו פייטני א"י גם בשטח זה ויצרו סדרי עבודה משלהם, בהם שמרו כנראה על נוסח המשנה בוידויים ובהזיות, ואת שאר העבודות וההכנות ליום הכפורים תיארו כרצונם. בהקדמה לסדר העבודה תיארו בקיום מעטים את תולדות העם מבריאת העולם עד לבחירת שבט לוי לכהונת עולם. זה המכנה שאנו מוצאים בסדר השני שבידינו אשר שימש דוגמא לכל שאר הסדרים: הלא הוא סדר "אתה כוננת" הראשון.

סדר זה, המתחיל "אתה כוננת עולם מראש", גם הוא יצירת מחבר עלום שם, נתקבל בקהלות הספרדים ובהרבה קהלות ארצות המזרח, אבל לא נתקבל אף פעם בקהלות אשכנז וצרפת. בלי ספק היתה יצירה זו ידועה למחברי עבודות אחרים, גם לעתיק שביניהם, יוסי בן יוסי, ולכן יש לייחס לה קדמות גדולה ביחס. לדאבוננו הגיע הפיוט אלינו בצורה משובשת. תוך אמירתו בקהלות במשך יותר מאלף שנים הוסיפו לתוכו מלים וגם משפטים שלמים, וקשה לשחזר את הנוסח המקורי. גם הנוסח הנשמר לנו בסידור ר' סעדיה⁶ וגם זה שהיה לפני ר' דוד אבודרהם⁷ אינם נקיים מאינטר-פולציות בולטות לעין. במאה הי"ח קבלו קהלות ה"חסידים", כנראה בהשפעת המחזור הספרדי,

1. יומא דף ל"ו ב' ההוא דנחית קמיה דרבה ועבד כר"מ [מעשה בש"ץ שירד [לפני התיבה] בנוכחות רבה ואמר את הנוסח שנקבע ע"י ר' מאיר]. יומא דף נ"ו ב' ההוא דנחית קמיה דרבה אמר יצא והניחו על כן שני שבהיכל....
2. סדר רע"ג דף מ"ח ב' קור. = ח"ב ע' 352 פרומקין. סדר העבודה נקרא שם, וגם בסדור ר' סעדיה ע' רסד ואילך, פסוק של יום.
3. אלכוגן, Studien zur Geschichte des jüd. Gottesdienstes ברלין 1904 ע' 49 ואילך. שם הוא רושם כשלשים סדרי עבודה של פייטנים ידועים ושל מחברים עלומי שם.
4. אלכוגן, שם ע' 103 ואילך.
5. סדר רע"ג, ע' הערה 2. המלים ולא פסוק של יום אחד הוא. יש אומרים שבעת ימים, ויש אומרים אוקיר סלה, ויש אומרים אתה כוננת, ויש אומרים אצלצל וי"א אשנן מעידות שהיו בתקופתו כמה סדרי עבודה בשימוש הקהלות גם בבבל, אם לא נאמר שקטע זה הוא תוספת מאוחרת לטקסט.
6. סדור רס"ג ע' רעה"רפ.
7. ע' תשלום אבודרהם, מהד' א. ל. פרינץ, ברלין תר"ס, ע' 37-66.

יח

את סדר "אתה כוננת" ואמרוהו ביום כפור; כנראה העדיפוהו על הסדר המקובל בקהלות האשכנזים בגלל שפתו הפשוטה. מכאן ואילך חדר הסדר גם לספרי תפלה של אשכנזים, בפרט בארצות מזרח אירופה⁸, ויש מן האחרונים שיעץ למתפללים לקראו לשם הכנת אמירת סדר אחר.⁹ בגלל כל הטעמים האלה ראינו לנכון להדפיס את הסדר כאן במהדורה שלפנינו. הטכסט נקבע ע"פ שלשה כ"י ספרדיים (סא = 63 Bodl. Reggio; סב = 602 Bodley Or.; סג = London, Brit. Mus. Or. 5866) וע"פ מספר קטעי גניזה. בזה נסינו לתת לפני הקורא רושם של הפיוט העתיק, בלי שנוכל להגיע בבטחון לידי קביעת נוסח מקורי.

סימון: ח-3. 4 מלים צכל טור. - א 8816.

אתה כוננת עולם מראש / יסדת תבל והכל פעלת ובריות יצרת
בשורה עולם תהו ובהו וחשך על-פני תהום / גרשת אפל והצבת נגה
גלם תבניתך מן-האדמה יצרת / ועל-עץ הדעת אותו הפקדת
דברה נח וגונח מעדן / ולא כליתו למען יגיע כפיה
5 הגדלת פרו וברכת זרעו / והפרייתם בטובה והושבתם שקט
ויפרקו-על ויאמרו לאל סור ממנו / והסירות-יד כרגע אמללו כחציר
זכרת ברית לתמים בדורו / ובשכרו שמת לעולם שארית
חק ברית-קשת למענו כרת / ובאהבת נוחו בניו ברכת
טעו בעשרם ובנו מגדל / ויאמרו לנו נבקיע הרקיע להלחם-בו
10 יחיד אב-המון פתאום פכוכב / זרח מאור-כשדים להאיר בחשך
כעסה הפרת בשורה פעלו / ולעת שבתו לבבו חקרת
לית חן ממוצו הוצאת / טלה טהור מכפש נבחר
מגזעו איש תם הוצאת / חתם בבריתך מרחם לקח
נתת לו שנים-עשר שבטים / אהובי עליון מבטן נקראו
15 שמת על-לוי לית-חן וחסד / ומפל-אחיו פתר לו עטרת

כ"י סאסבסג; קטעי גניזה אג⁵. קג⁴². 44 || 2 והצבת: והצגת אג⁵. 3 ועל עץ הדעת אותו הפקדת (פקדת סאסג): ועל עץ חיים הפקדת אג⁵ ומעץ הדעת אותו ברכת סג 9 לכו: נעלה סאסב לכו נעלה סג | אל הרקיע סאסב | ונלחם בו אג⁵ 12 מכבש: ככש אג⁵ קג⁴⁴ 13 חותם סאאג⁵. 9: חתום שאר כ"י 15 לית חס' אג⁵

6 ויפרקו עול... דור המבול, עי' תנחומא ברא' י"ב.

8. הוא נדפס בכמה סידורי תפלה עם הפירוש-נהורא השלם, כגון ויגה תרכ"ב, שטטין תרכ"ד; בסדור-הגיון לב', קניגסברג תר"ה; בכמה מחזורים עם הפירוש 'קרבן אהרן' הוא מופיע בשולי הסדר 'אמיץ כח', ולפעמים העירו: "יש מקומות שנוהגין לומר סדר זה".

9. עי' ס' יסוד ושרש העבודה לר' אלכסנדר ויסקינד רבינוביץ מהורדנא (נפטר בשנת תקנ"ד), שער י"א פרק ט': אך בנוסח סדר העבודה שבמחזורים שלנו לא נתבארו בהם כל פרטי סדר העבודה וביחוד שלא נתקנה בלשון קלילא... לכן ראוי... לומר אתה כוננת... ואף שאמר כל סדר העבודה דאתה כוננת יאמר ג"כ כל סדר העבודה שבמחזור...

עֲמָרָם נִבְחַר מִזֶּרַע לֵוִי / אֶהְרֹן קְדוֹשׁ־יְיָ מִשְׁרָשָׁיו קִדְּשָׁתָּ
פָּאֲרָתוֹ בְּבִגְדֵי שָׂרָד / וּבִקְרָבָנוֹתָיו הַפָּר כַּעֲסָקָה
צִיץ וּמַעֲלִיל כְּתָנֶת וּמִכְנָסֵי־בֹד / חֹשֶׁן וְאַפֹּד מִצָּנֶפֶת וְאַבְגֵּט
קְרָבָנוֹת פָּרִים וְעֹלֹת כִּבְשִׁים / וּשְׁחִיטַת עֲתוּדִים וְנִתּוֹת אֱלִים
20 רֵיחַ קֹטֶרֶת מִרְקַחַת וּבַעֲוֹר גִּחְלִים / וּסְפִירַת יֶשֶׁר וְזִרְיָקַת דָּם
שׁוּעַת קֹטֶרֶת וּתְפִלַּת אֲמֶת / וּקְדָשְׁתוּ מִכַּפֶּרֶת עֲוֹנוֹתֵינוּ
תָּכֵן בּוֹץ וְעִרִיכַת אָבֶן / מַחְגָּר בְּכָלֶם כְּמִלְאָהּ מִשְׁרַת
תִּכְנֹת כָּל־אֵלֶּה לְכָבוֹד אֶהְרֹן / כָּלִי כַּפָּרָה לְיִשְׂרָאֵל שְׁמָתוֹ וְעַל יָדוֹ סְלִיחַת עוֹן נִתְּנָה

מזרע: מגזע סג 17 פארטו: פאור אג⁵ פארך אג⁹ק⁴⁴ 19 עתודים: שעירים קג⁴² 22 מחוגר סבסג 23 תקנת אג⁵ |
ועל ידו חס' אג⁵
20 וספירת יושר בהיות יוה"כ. 21 שועת קטורת ותפלת אמת כנראה רומז הפייטן בשניהם לתפלה קצרה בהיכל
(לפי המשנה, יומא ה' א').

סיון: תסריק.

תַּחַת אֶהְרֹן מִגִּזְעוֹ יַעֲמֵד / לְשָׂרֵת לְפָנֶיהָ בְּיוֹם הַסְּלִיחָה
תּוֹרַת מַעֲשֵׂה וְעִבּוּדַת הַיּוֹם / שְׁבַעַת יָמִים בְּזִבּוּלָנוּ יִלְמַד
שׁוֹקֵנִי עִם וְחֻכְמִי אֲחִיו / תָּמִיד יִסּוּבְבוּהוּ עַד־בּוֹא הַיּוֹם
רְאֵה לְפָנַי־מִי אַתָּה נִכְנָס / לְמִקּוֹם אֲשֶׁר לְהִבָּת שְׁלֵהֶבֶת
5 קָהַל עֲדֹתָנוּ עָלֶיהָ יִסְמְכוּ / וְעַל יָדָהּ תִּהְיֶה סְלִיחָתָנוּ
צוּוּהוּ וּלְמַדּוּהוּ עַד־יּוֹם הָעֶשְׂרִי / כְּדֵי שִׁיְהֶא־מֶרְגֵּל בְּסִדְרֵי עֲבוּדָה
פֶּרְשׁוּ־לוֹ סִדֵּין בַּעַת שְׁחִיטַת־כֶּבֶשׂ / לַעֲשׂוֹת מַחֲצִיזָה בֵּינוֹ לְבֵין־הָעָם
עוֹשֶׂה מִצְוָה בְּאֵימָה וּבִירָאָה / וּבִדָּק עֲצָמוֹ מִחוֹצְצֵי טְבִילָה
שֶׁשׁ עַל־מִצְוָה לְקַיֵּם דָּתוֹ / וְיִרְדַּ וְטָבַל כְּמוֹ שֶׁהִזְהָר
10 נָתַנוּ לוֹ בְּגֵדֵי זָהָב / וְלָבַשׁ וּקְדָשׁ יָדָיו וְרַגְלָיו
מִיָּד יִקְבֹּל אֶת־כֶּבֶשׂ הַתָּמִיד / וְעָשָׂאֻ כְּהִלְכָתוֹ כְּכָל־הַשָּׁנָה כָּלָה
לְפָנִים יִכְנָס לְהַקְטִיר אֶת־הַקֹּטֶרֶת / וְלִהְיוֹת אֶת־הַנִּזְרוֹת וְלִהְיוֹת אֶת־הָאֲבָרִים כְּהִלְכָתוֹ
כְּמִצְוֹתָן בְּכָל־יּוֹם יַעֲשֶׂה חֻבָּתֵינָן / וַיִּנְסָף אֶת־הֵינָן בְּכָל כָּל־יִשְׂרָאֵל

כ"י סאסבסג; קטעי גניזה אג^{9,10}. לג⁴¹קג^{42,43,44} 1 גזעו אג⁵קג⁴² 2 נפסק אג⁹ 3 מתחיל אג¹⁰ | היום: יום העשור סבסג
5 יסמוכו: יתמוכו אג^{5,10}קג⁴² | שעל ירך קג⁴² | תהא: תהי אג⁵: היום הוס' סב 6 עד: עד בוא סאסבסג | בסדרי: בסדר כ"י
7 חס' סבסג | סדין: של בוך זוס' סג | בעת: בהגיע סאסג | לבין: ובין סאסג 9 דתו חס' אג⁵. לג⁴ 11 ועשאו... כולה כ"י קג⁴²:
קיצו ומרק אחר שחיטה על ידו ומקבל הדם במזרק אג^{5,10}. לג⁴ 12 לפנים: להיכל הוס' סב | האברים: הידים סב 13 כמצותן

יבוא מִיד לְבֵית הַפָּרוֹה / וַיִּפְרְשׁוּ לוֹ סְדִין כְּבָרָאשׁוֹנָה

15 טָרָם יִפְשֹׁט בְּגָדֵי זָהָב / מְקַדָּשׁ בְּנִקְיוֹת יָדָיו וְרִגְלָיו

חָל וּפִשֵּׁט בְּגָדֵי זָהָב / וַיֵּרֶד וְטָבַל כְּמוֹ שְׁטָבַל

זְהוּבִים מַעֲבִיר וּלְבָנִים לֹבֵשׁ / שְׁעֵבֻדַת הַיּוֹם בְּבִגְדֵי לָבָן

וּמִהָר וּקְדָשׁ יָדָיו וְרִגְלָיו / וּבֹא-לוֹ תַחֲלָה אֶצֶל פָּרוֹ

הוּא-עוֹמֵד בְּאִמָּה לְפָנָיו עֲלִיוֹן / וְאוֹמֵר עָלָיו דְּבָרֵי וָדוֹי

וסמך שתי ידיו עליו והתודה. וכך היה אומר ... והכהנים ...

20 דָּבָר וְהִבִּיאוּ-לוֹ שְׁנֵי שְׁעִירִים / וְהִגְרִיל עֲלֵיהֶם שְׁנֵי גֹרְלוֹת

גֹּרֶל יָמִין שֶׁהוּא שְׁלֹשָׁם / יִתְּנֵהוּ עַל-הַשְּׁעִיר וַיַּעֲשֵׂהוּ חֲטָאָה

בַּשְּׁעִיר עֲזָאזֵל לְשׁוֹן-זְהוּרִית יִקְשֹׁר / וַיַּעֲמִידֵהוּ כְּנֶגֶד בֵּית שְׁלוּחֹו

אֶף שְׁעִיר שֶׁהוּא שְׁלֹשָׁם / יַעֲמִידֵהוּ כְּנֶגֶד בֵּית שְׁחִיטָתֹו

וּבֹא-לוֹ שְׁנֵיָה אֶצֶל פָּרוֹ / וְאוֹמֵר עָלָיו וָדוֹי בִּיתֹו וּדְוִי אֶחָיו הַכֹּהֲנִים

וסמך שתי ידיו עליו והתודה. וכך היה אומר .... והכהנים ....

בכל יום: ככל יום סב | בכל כלי יושר: ומקריב העולה ושבעת כבשים שלמוסף היום הוס' סג 14 ויפרשו: ופרטו קג⁴²

15 יפשיט קג⁴¹ 16 כמו שטבל: כמו שטב [כשיבוא בבית מקדש לג' 17 זְהוּבִים קטעי גניזה: זְהוּבִים כִּי־י | יעביר סג | בבגדי

לבן: נפסק סב 18 וקדש: נפסק קג⁴² | אצל פרו תחלה אג⁵ 19 דבריו: בדין לג' 20 מתחיל קג⁴⁴ 21 ימין: אחד סא 21 ויעשהו

קטעי גניזה סג: ועשהו סא 22 ויעמידנו אג⁵. קג⁴⁴

16 חל החל, התחיל, ר"ל בעבודת פנים.

סימון: ח-3

אַחַר וָדוֹי שָׁקַד בְּחֻזְקָה / לַעֲשׂוֹת חֲטָאָתֹו וְחֲטָאָה הָעַם

בְּדַק סָפִין וְשָׁחַט פָּרוֹ / וְקָבַל דָּמוֹ בְּמִזְרֶק טָהוֹר

גַּם לַחֲבֵרוֹ מִיד יִתְּנֵהוּ / לְמָרֶס בְּדָמוֹ שְׁלֹא יִקְרַשׁ

דָּם-פָּרוֹ הַנִּיחַ עַל הָרוּבֵד / וְנָטַל מִחֲתָה זְהוּבָה וְעָלָה לְרֹאשׁ-הַמִּזְבֵּחַ

5 הוֹרִידָה מִלֵּאָה גִּחְלִי אֵשׁ / וְהִנִּיחָה עַל הָרוּבֵד שְׁבַע-זָרָה

וּמוֹסִיף מִלֵּא-חֲפָנָיו קִטְרַת עַל-מִדַּת כָּל-יּוֹם / בְּיָמֵינוּ מִחֲתָה וּבִשְׁמָאלֹו כֶּף

זָרוֹ עֲצָמוֹ וְנִכְנָס לְקָדֵשׁ / וְהִנִּיחַ מִחֲתָה בֵּין-בִּידֵי הָאָרוֹן

חֶפֶן וְנָתַן עַל הַנְּחָלִים / וּמִמֶּנָּה נִתְּמַלֵּא הַבַּיִת כֻּלּוֹ עֶשֶׂן

טְמֵטֶם עֵינָיו וְשָׁב לְאַחֲזָרָיו / וּמִתְפַּלֵּל בְּהִיכָל תְּפִלָּה קִצְרָה

כִּי־י סא סב סג: קטעי גניזה אג⁵. קג⁴³. קג⁴⁴. 1 בחזקה: בעצמה סא | טהור: טהרה אג¹⁰ קג⁴³ 3 יתבנו קטעי גניזה 4 על הרובד

שבעזרה הוס' סא 6 מדת: מצות סג | הכף אג⁵ קג⁴³ 8 על הגחלים: נפסק קג⁴³ ומתחיל קג⁴⁴ | כל הבית קג⁴⁴ 9 טמטם עיניו

9 טמטם עיניו עצם כדי שלא לראות.

כא

1 יֵצֵא וְנָטַל אֶת־דָּם הַפֶּה מִמִּי שֶׁהָיָה מִמֶּרֶס בּוֹ וְנִכְנָס לַמָּקוֹם שֶׁנִּכְנָס

וְעָמַד בַּמָּקוֹם שֶׁעָמַד / וְהָיָה עַל־הַפֶּה כְּנֶגֶד הָאָרוֹן מִבְּחוּץ

אֶחָת לַמַּעֲלָה וְשֶׁבַע לַמַּטָּה. וְלֹא הָיָה מִתְכוּן לַהֲזוּת לֹא לַמַּעֲלָה וְלֹא לַמַּטָּה אֲלֵא כַּמְצָלִיף. וְכך הָיָה מוֹנֵה...
יֵצֵא וְהִנִּיחוֹ עַל כֵּן הִזָּהֵב שֶׁבַּהִיכֹל.

כְּדֵב שֶׁכּוֹל שְׁעִיר־חַטָּאת יָבִיא / שֶׁחָטָו וְקִבֵּל דָּמוֹ בְּמִזְרֶק טָהוֹר

לְפָנִים יִכְנֹס לַהֲזוּת מִדָּמוֹ / כְּסִדֵּר שֶׁהָיָה דָּם הַפֶּה

מִהָרָה וְנָטַל דָּם הַפֶּה וְהִנִּיחַ דָּם הַשְּׁעִיר / וְהָיָה מִמֶּנּוּ עַל־הַפֶּה כְּנֶגֶד הָאָרוֹן מִבְּחוּץ

אֶחָת לַמַּעֲלָה וְשֶׁבַע לַמַּטָּה. וְלֹא הָיָה מִתְכוּן לַהֲזוּת לֹא לַמַּעֲלָה וְלֹא לַמַּטָּה אֲלֵא כַּמְצָלִיף. וְכך הָיָה מוֹנֵה...

נִחֵץ וְהִנִּיחַ דָּם הַפֶּה / וְנָטַל דָּם־הַשְּׁעִיר וְהָיָה מִמֶּנּוּ
וְכך הָיָה מוֹנֵה...

15 שֶׁשׁ וְעֶרְהָ דָּם־הַפֶּה לְתוֹךְ־דָּם־הַשְּׁעִיר / וְנָתַן אֶת הַמֶּלֶא בְּרִיקָן וּבָא וְעָמַד עַל־מִזְבֵּחַ הַזֹּהֵב

עַל־אַרְבַּע קְרָנוֹתָיו יָתֵן כְּסִדֵּרָן / וְעַל־טָהָרָו יָהֵא שְׁבַע פְּעָמִים

פֶּסַע וְיֵצֵא חוּץ לְאוֹלָם / וְשָׁפַף אֶת־הַשִּׁירִים אֶל־יְסוֹד מַעְרָבִי שֶׁל הַמִּזְבֵּחַ הַחִיצוֹן

צָוָה וְהִבְיִאוּ־לוֹ אֶת־הַשְּׁעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ לַעֲזוּל / לְהַתְּנוּדוֹת עָלָיו אֲשַׁמֶּת קֶהֱלָה

וְסִמֵּךְ שְׁתֵּי יָדָיו עָלָיו וְהַתְּנוּדָה. וְכך הָיָה אוֹמֵר ... וְהַכְּהֻנִּים ...

קָרָא לְאַחַד מִן הַכֹּהֲנִים / לְהוֹלִיכֹו אֶל־אַרְץ־גִּזְרָה לְמַדְבָּר שָׁמַיִם

20 רָץ־לוֹ אֶצֶל־הַפֶּה וְאֶצֶל הַשְּׁעִיר הַנִּשְׁרָפִים / וְקָרָעַן וְהוֹצִיא אֶת־אֲמוּרֵיהֶן וְנָתַנָּם בְּמַגָּס לְהַקְטִירָם

עַל־גְּבִי הַמִּזְבֵּחַ וְקָלַעַן בַּמִּקְלָעוֹת וְהוֹצִיָּאן לְבֵית הַשְּׂרָפָה

שֶׁבַע לְקָרוֹא בְּתוֹרַת כֹּהֲנִים / בְּפָרֶשֶׁת אַחֲרֵי־מוֹת וּבִאֲוֶה בַּעֲשׂוֹר

וּבַעֲשׂוֹר שְׁבַחֲמוֹשׁ הַפְּקוּדִים קָרָא בַּעַל פֶּה וּמִבְּרֶךְ עָלֶיהָ שְׁמוֹנֵה בְּרִכּוֹת.

עַל הַתּוֹרָה וְעַל הָעֲבוּדָה וְעַל הוֹדָאָה וְעַל מַחִילַת עוֹן וְעַל הַמִּקְדָּשׁ וְעַל הַכֹּהֲנִים וְעַל יִשְׂרָאֵל וְעַל יְרוּשָׁלַם וְעַל שְׂאֵר הַתּוֹפֵלָה

תִּכַּן צָעֲדֵיו לְבֵית הַטְּבִילָה / וְקִדֵּשׁ יָדָיו וְרַגְלָיו וּפָשַׁט וַיֵּרֶד וְטָבַל וְעָלָה וְנִסְתַּפַּג

הִבְיִאוּ לוֹ בְּגָדֵי זָהָב / וְלִבָּשׁ וְקִדֵּשׁ יָדָיו וְרַגְלָיו

וְיֵצֵא וְעֲשֵׂה אֶת־אֵילֹו וְאֶת־אֵיל־הָעֵם / וְאֶת־פֶּה הַחַטָּאת וְאֶת־פֶּה הָעֵלָה

וְאֶת שְׁבַע־כַּבְשִׁים תְּמִימִים וְאֶת הַשְּׁעִיר הַנֶּעֱשֶׂה בַּחוּץ וְתִמִּיד שֶׁל בֵּין הָעֲרֵבִים עֲשָׂאן כְּהִלְכָתָן

25 אַחֲרֵי כָּל־עֲשׂוֹת כָּל־אֵלָה / וְעוֹד בָּא־לוֹ לְבֵית הַטְּבִילָה

וְקִדֵּשׁ יָדָיו וְרַגְלָיו וּפָשַׁט / וַיֵּרֶד וְטָבַל עָלָה וְנִסְתַּפַּג

הִבְיִאוּ לוֹ בְּגָדֵי לָבָן / וְלִבָּשׁ וְקִדֵּשׁ יָדָיו וְרַגְלָיו

ושב: טהר לב שב סג | אחריו קג⁴⁴ | והיה מתפלל סא 10 שנכנס: מתחיל שוב סב 11 כדב... יביא (יבוא אג¹⁰ קג⁴⁴): כצאתו

יביאו לו ששיר החטאת סא כצאתו ששיר חטאת יביא סב 12 שהזה אג¹⁰: חס' שאר כ"י | דם הפר: ועשה אותו כהלכתו הוס' סב

14 נחץ... נטל דם ששיר והניח דם חפר אג¹⁰ קג⁴⁴ | והזה ממנו: ועשה לדמו כאשר עשה לדם הפר... כ"י 15 על (לפני קג⁴⁴)

מזבח הזהב: לזני מזבח הקטרת א: 10 16 קרנותיו: פנותיו סא 17 השירים: השורין אג¹⁰ קג⁴⁴ 18 אשמת: חטאת סב 19 אל

ארץ: לארץ סא קג⁴⁴ 21 בתורת כהנים: בתורת משה קג⁴⁴. 27-29 חס' סב

11 כדוב שכול ש"ב יז ח ועוד.

כב

נָכַנס לְהוֹצִיא אֶת הַכֶּפֶר / וְאֵת הַמִּחְתָּה שֶׁהָכֵנִים בְּשַׁחֲרִית
 וְעוֹד בָּא-לוֹ לְבֵית הַטְּבִילָה וְקֹדֶשׁ יָדָיו וְרַגְלָיו / וּפָשַׁט וִירֵד וְטָבַל וְעָלָה וְנִסְתַּפַּג
 30 הֵבִיאוּ לוֹ בְּגָדֵי זָהָב / וּלְבָשׁ וְקִדְּשׁ יָדָיו וְרַגְלָיו
 נָכַנס לְהִקְטִיר אֶת הַקְטֹרֶת / שֶׁל-בֵּין הָעֲרֵבִים וּלְהַטִּיב אֶת-הַנְּרוֹת
 וְעוֹד בָּא-לוֹ לְבֵית הַטְּבִילָה / וְקֹדֶשׁ יָדָיו וְרַגְלָיו וּפָשַׁט וִירֵד וְטָבַל וְעָלָה וְנִסְתַּפַּג
 הֵבִיאוּ לוֹ בְּגָדֵי עֲצָמוֹ / וּלְבָשָׁן וּמָלְאִין אוֹתוֹ עֲד-בֵיתוֹ
 יוֹם-טוֹב הָיָה עוֹשֶׂה לְאוֹהֲבָיו / בְּצֵאתוֹ בְּשָׁלוֹם מִן הַקֹּדֶשׁ
 35 אֲשֶׁר־יָצֵא הָעָם שָׁפְכָה לוֹ / אֲשֶׁר־יָצֵא הָעָם שֶׁיִּי אֱלֹהֵינוּ:

31 להקטיר את הקטורת: ולהקריב תמיד של בין הערבים ואת הראש ואת האברים הוס' סג 32 וירד... ונסתפג חס' קג'⁴
 33 ולבשן: ולבש כ"י: חס' קג'⁴

לאחר יצירה אנונימית זו באה שורת עבודות מעטם של פייטנים ידועים בשמם שתרמו את תרומתם להעשרת הפיוט בשטח זה.

יוסי בן יוסי, הפייטן העתיק ביותר מן הידועים בשמותם, כתב כנראה שלשה סדרי עבודה שונים: הראשון נכנס לסדור ר' סעדיה גאון¹⁰, השלישי, רק קטע קטן ממנו נמצא בין קטעי הגניזה¹¹, והשני נתקבל בקהלות צרפת ונאמר ג"כ, עד לזמן האחרון, בקהלות אפ"ם: הוא מתחיל במלים "אתה כוננת עולם ברב חסד" (ופתיחה זו גרמה שבימי הבינים ייחסו בטעות את "אתה כוננת עולם מראש" ליוסי בן יוסי). עבודה זו נדפסה פעמיים¹². היא נדפסה במהדורה שלפנינו ע"פ כ"י צרפתיים. סתירות בין ההלכה המקובלת והפיוט מתבארות בזה שהפייטן הולך אחרי המסורת הארץ ישראלית, או בכלל אינו מקפיד כל כך להסביר את פרטי ההלכה.

כ"י מחזורי צרפת ואפ"ם כוללים רשות מיוחדת לעבודה זו, המתחילה "אתן תהלה", והיא כנראה מתקופה מאוחרת יותר: זהו הימנון על גדלו וטובו של הקב"ה, בלשון ברורה ונעימה עם הרבה מליצות מקראיות.

אין כאן המקום לעסוק בפרוטרוט בשאר הפייטנים כותבי סדרי עבודה שנתקבלו במנהגים השונים¹³, ועלינו להזכיר רק את שתי היצירות של ר' משולם בן קלונימוס איש מגנצא שנתקבלו בקהלות האשכנזים: הראשונה, הידועה ברבים והנפוצה ביותר היא "אמיץ כח", מחוסרת חריזה, וגם לה הקדמה גדולה ותיאור מלא של כל פעולות הכהן, ולה גם רשות מיוחדת "אטיף ארש מלולי". השנייה היא יותר ארוכה ויותר מסובכת במבנה, בעלת בתים מחורזים, שנאמרה בימי

10. סדור ר' סעדיה גאון, ע' רסד-רעה.

11. אלבוגן, שם ע' 118.

12. בקובץ מעשי ידי גאונים קדמונים לר' רחנברג, ברלין תרס"ז, ח"ב ע' 111 ואילך (עם מבוא מאת שד"ל) ובנספח למחזור כפי מנהג ק"ק איטאייאני, ליוורנו תרס"ז, ח"ב דף ריב ואילך, עם הערות שד"ל העוסקות בעיקר בקביעת הנוסח ובדיון על שינויי הנוסחאות.

13. "עבודות" כתבו (לפי אלבוגן): ר' אלעזר הקלירי; סעדיה בן יוסף; יוחנן הכהן (נתקבל במח' רומא); שלמה בן יהודה הבבלי (נתקבל במח' רומא); ר' האי גאון; ר' יוסף ב"ר יצחק אביתור (נתקבל במח' ארגון וקטלאן); שלמה בן גבירול; ר' יצחק ב"ר גיא (נתקבל במח' טריפולי); משה בן יעקב בן עזרא (נתקבל במח' אלג'יר); אברהם בן מאיר בן עזרא (נתקבל במח' אוניון וקרפינטראץ, ולעתים גם ברומא ובתימן).

הבינים בקהלות גרמניה המרכזית, כגון בסכסוניה. היא נשתמרה בכי"י אחדים, לפעמים בשולי הפיוט "אמיץ כח", לפעמים לאחריו¹⁴ או אף כסדר עבודה יחיד¹⁵.

בכל היצירות הפיוטיות דלעיל נשמרו "הידויין וההזאות" (ר"ל מניית ההזיות בבית קדשי הקדשים) בנוסחם המקורי שבמשנה, ומהלך הפיוט מופסק ע"י אמירת פסקאות אלה. כך היתה כנראה כוונת הפייטן בעבודת "אתה כוננת", ואחריו הלכו שאר הפייטנים. במרכז העבודה נמצא וידוי הכהן, אבל באשר לנוסחו יש מחלוקת התנאים¹⁶: לפי דעתו של ר' מאיר הנוסח הוא "אנא השם עויתי פשעתי חטאתי לפניך... כפר נא לעונות ולפשעים ולחטאים..." (כן לפי ויק' טז כא); לפי דעתם של החכמים, בסדר הפוך, "חטאתי עויתי פשעתי... כפר נא לחטאים ולעונות ולפשעים..." (כן לפי תהל' קו ו. מ"א ח מז. דני' ט ה)¹⁷. מובן מאליו שבכל המחזורים נמצאת גירסת החכמים. אמירת סדר העבודה נחשבה תמיד כעין תמורה לעשייתו, לפי העקרון "ונשלמה פרים שפתינו"¹⁸. שליח הצבור היה צריך להזדהות לגמרי עם כוונות הכהן הגדול ולהתנהג כאילו הוא מכפר ומתודה. לפיכך הקפידו בקהלות על לבישת לבנים ועל חיקוי כמה פעולות הכהן או העם שבעזרה, כגון: הכאה באגרוף בשעת הוידוי וכריעה והשתחואה ונפילה על אפים, אף על פי שלפי נוסחו אין כאן אלא סיפור דברים בעלמא.

התפלה הקצרה שהכהן הגדול התפלל בצאתו מבית קדשי הקדשים ושונוסחה נקבע בתלמוד¹⁹, היתה ג"כ נושא לעיבוד פיוטי, והפייטנים עיבדוהו כאילו היתה תפלת הקהלה השייכת לשנה הבאה. כן תואר בהרבה מליצות מראה הכהן בסוף עבודתו, וטבעי שבזכרם את הפאר והתפארת של בית המקדש וכהניו המשיכו בכעין קינה: כל אלה בהיות ההיכל על יסודותיו, אבל בעונותינו הרבים חרב בית המקדש ובטלו הקרבנות ובטלה הכפרה, ואין לנו עזרה וישועה אלא באבינו שבשמים. בכמה פיוטים נכללו רעיונות אלה, ובוזה נוצרה שורת 'נספחים' לסדרי העבודה המשמשים מעבר ל"סליחות". בחלקם הם עצמם פיוטי סליחות²⁰. במהדורה שלפנינו נרשמו הנספחים (שאחדים מהם מופיעים בעיבודים שונים) לפי מספור מיוחד. מבחרם וסדרם שונה מכתב יד לרעהו²¹. בקהלות צרפת לא נתקבל מן הנספחים אלא פיוט אחד²². בדפוסים נקבע סדר אחד למנהג אשכנז המערבי וסדר אחד למנהג פולין, כנראה לפי מנהג הקהלות במאה ה"ו.

14. כגון בכי"י נכ.

15. כגון בכי"י מ'.

16. ע"י על כל הענין במאמרו המאלף של אברהם גולדברג, מחניים ק"ט (תשכ"ז) ע' סז ואילך.

17. ע"י במשנה, יומא ג' ח'. תוספתא כפורים ב' א'. ספרא אחרי, פרשה ב'. ירו' יומא ג' ז' (דף מ' ד'). בבלי יומא דף ל"ו ב'.

18. רש"י יומא דף ל"ו ב' ד"ה ההוא דנחית.

19. יומא דף נ"ג ב'.

20. על סמך זה הם שולבו במנהג אשכנז המערבי עם הסליחות שבאו אחריהם, ואלה אינן פותחות בהקדמה הרגילה "אל ארך אפים" כבשאר התפלות.

21. לדוגמא: כי"א כולל את הפיוטים 1-4. 6. 10. 11. 8. 17. 9. כי"ז 1. 2. 4. 6-8. 10. 11. 18. 17.

16. 9. 13-15. כי"ח 1-4. 6. 6. 7. 8. 10. 11. 16. 9. 13-15. 18. כי"ק 1-4. 6. 7. 8. 12.

10. 11. 17. 16. 9. 13-15. כי"ד 7. 8. 10. 11. 16. 9. 13-15. כי"מ 1. 2. 4. 5. 8. 9. 14. 15.

16. כי"מ' 1. 2. 4. 5. 8. 12. 14. 15. 13. כי"נ 1. 2. 4. 5. 8. 12. 14. 15. 16. 7. 13.

11. כי"כ 4. 17. 5. 6. 10. 12. 8. 9. 14. 15. כי"ך 1. 2. 4. 8. 9. 15. 14. 17. 16. 7. 13. 11. 18.

22. 'אשרי עין ראתה כל אלה'. ובכי"פ נמצא ג"כ 'תנות צרות'. בספר המחכים ע' 41 נמצאת ההערה 'ויש מקצירין ויש מאריכין', ובסדר טרויש ע' 28 נאמר בפירוש שאין אומרים 'תנות צרות'.

סדר העבודה היה תמיד מיועד לתפלת מוסף, מפני שעיקר עבודות הכהן היה מסביב לקרבן מוסף, והוא גם הזמן שרבים נמצאים בבית הכנסת²³. מנהג אחר נולד בקהלות ארצות המזרח, בהן אמרו סדרי עבודה גם בתפלות שחרית ומנחה. הגאונים התנגדו לכך, אבל יש ביניהם גם מי שהשלים עם מנהג זה²⁴. במדינות אשכנז וצרפת לא נתקבל המנהג.

הזכרת נשמות

לאחר קריאת התורה וההפטרה נוהגין להזכיר את נשמות הנפטרים. גם למנהג זה יש לייחס קדמות מסויימת. הוא מתבסס, לפי הפוסקים, על מדרש חז"ל שנשתמר בספרי (שופטים ר"י): "כפר לעמך ישראל. אלו החיים. אשר פדית. אלו המתים. מלמד שהמתים צריכים כפרה" ועל מדרש אחר שנשמר בפסיקתא רבתי כ' (דף צ"ה ב'): "שמא תאמר כיון שירד לגיהנם אין לו תעלה: כיון שמבקשים עליו רחמים זורק אותו מגיהנם כחץ מן הקשת".

על סמך מדרשים אלה, ועל סמך ההשקפה שהצדקה שנודרים לטובת הנפטרים מועילה לאחר המיתה¹, נהגו במדינות אחדות, כגון באיטליה ובצרפת, להזכיר את הנשמות בשבתות אחרי קריאת התורה², ונימקו זאת בזה שהשבת היא יום מנוחה, וגם המתים נחים בו ואינן נידונין בו³. מנהג זה עבר לארצות מזרח אירופה, אבל במנהג אשכנז המערבי לא הזכירו את המתים ולא פסקו צדקה לטובתם אלא ביום הכפורים, ויש מי שנתן למנהג נימוק חדש⁴. החל מהמאה הי"א נרשם המנהג בספרי הפוסקים של אשכנז וצרפת⁵, מהם שמסתמכין על המדרש הנ"ל. אך לא בכל המקומות נשתרש המנהג, וגם היום יש קהלות במערב גרמניה באלזס ובשווייץ שאין נוהגין בהן הזכרת נשמות, ויש דפוסי מחזור שאין נזכר בהם כל הטכס⁶. מאידך גיסא העבירו את הטכס בארצות

23. עי' תשובת ר' נטרונאי גאון בסדר רע"ג דף מ"ח ב' קורנול = ח"ב דף קע"ז א' פרומקין.
24. סדור ר' סעדיה גאון ע' רסד: ועכשו אחרי שקבלו הרוב את המנהג לומר פיוטי הכפור גם בתפלת תמיד וגם אין בדבר הפסד לתפלה....

1. לשון ס' חסידים סי' ל"ד (ע' 37 מהד' ויסטינצקי).
2. מחזור ויטרי ע' 173 מביא (בתור תוספת) את המאמר השייך ליום כפור (שם ע' 392) כנימוק למנהג להזכיר את המתים בשבת. שבלי הלקט פ"א (דף ל' א' בובר).
3. שבה"ל שם.
4. רוקח הל' יו"כ סי' רי"ח (ע' קיב בדפוס ירושלם)... ופוסק צדקה עבור אבותיו ונשמות קרוביו, לפי שסומך בסוף ואתה תצוה [מדם חטאת] הכפורים אחת בשנה יכפר עלי... ונתנו איש כפר נפשו לה'.
5. סדור רש"י רי"ד (ע' 99) ופוסקין צדקה ברבים על המתים ועל החיים. אין פוסקין צדקה למתים בכל ארץ אשכנז רק היום לבדו. [מובא ג"כ במח' ויטרי שני"ג (ע' 392)]. ס' חסידים, עי' הערה 1. רוקח, עי' הערה 4. אור זרוע הל' צדקה י'. שם כ"ו. מרדכי יומא תשכ"ז. ס' המחכים ע' 41. סדר טרויש ע' 27. מנהגי ר' חיים פלטיאל, קרית ספר כג'כד ע' 329. מנהגי ר' אברהם קלויזנר דף י"ב ב'. מהרי"ל יו"כ (דף קל א' מהד' קניגסברג תרי"ח). מנהגי ר' אייזק טירנא. לכל הענין עי' צונץ, ליט. געש. ע' 670. זאלפלד (Salfeld, Das Martyrologium des Nürnberger Memorbuches, 1898) ע' IX ואילך.
6. כגון בדפוס י"ד כל בו", ספד"מ תפ"ז, במחזור מיץ תקע"ז, ובכמה דפוסי רדליים.